

Warsztaty interpretacyjne. Bolesław Leśmian

Jadwiga

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Johann Wolfgang Goethe, *Król Olszyn*, tłum. W. Syrokomla.
- Źródło: Jan Kochanowski, *Tren VI*.
- Źródło: Sebastian Duda, *Głosy z tego, tamtego i nie-tamtego świata. Próby teologa z Leśmianem*, „Więź”, nr lato 2017.
- Źródło: Maria Podraza-Kwiatkowska, *Gdzie umieścić Leśmiana?*, [w:] tegoż, *Somnambulicy – dekadenci – herosi*, Kraków 1985, s. 314.
- Źródło: Maria Podraza-Kwiatkowska, *Gdzie umieścić Leśmiana?*, [w:] tegoż, *Somnambulicy – dekadenci – herosi*, Kraków 1985, s. 322.
- Źródło: *Z rozmyślań o Bergsonie*, [w:] Bolesław Leśmian, *Szkice literackie*, Warszawa 1959, s. 40.
- Źródło: Bolesław Leśmian, *Dwaj Macieje*, [w:] tegoż, *Poezje zebrane*, oprac. J. Trznadel, Warszawa 2010.
- Źródło: Kazimierz Wyka, *Bolesław Leśmian. Dwa utwory*, [w:] *Liryka polska. Interpretacje*, red. J. Prokop, J. Sławiński, Gdańsk 2001, s. 239.
- Źródło: Maria Jakitowicz, *Wstęp*, [w:] *Poezje zebrane*, Toruń 2000, s. 22.
- Źródło: Maria Jakitowicz, *Wstęp*, [w:] Bolesław Leśmian, *Poezje zebrane*, Toruń 2000, s. 10.
- Źródło: Marian Stala, *Jam jest miejsce spotkania. Duch, dusza i ciało w poetyckiej antropologii Leśmiana*, [w:] *W kręgu Młodej Polski. Prace ofiarowane Marii Podraze-Kwiatkowskiej*, red. M. Stala, F. Ziejka, Kraków 2001, s. 122.
- Źródło: Jerzy Kwiatkowski, *Główne nurty poezji dwudziestolecia*, [w:] *Obraz literatury polskiej, S. VI: Literatura polska w okresie międzywojennym*, t. 2, red. J. Kwiatkowski, J. Kądziała, I. Wyczańska, Kraków 1979, s. 24.

- Źródło: Władysław Tatarkiewicz, *Historia filozofii*, t. 3, Warszawa 1988, s. 351.
- Źródło: Marian Stala, *Jam jest miejsce spotkania. Duch, dusza i ciało w poetyckiej antropologii Leśmiana*, [w:] *W kręgu MłodejPolski. Prace ofiarowane Marii Podrazie-Kwiatkowskiej*, red. M. Stala, F. Ziejka, Kraków 2001, s. 112–124.
- Źródło: Piotr Łopuszański, *Bolesław Leśmian. Marzyciel nad przepaścią*, Warszawa 2006, s. 179.
- Źródło: Władysław Tatarkiewicz, *Historia filozofii*, t. 3, Warszawa 1988, s. 211.
- Źródło: Piotr Łopuszański, *Bolesław Leśmian. Marzyciel nad przepaścią*, Warszawa 2006, s. 373.
- Źródło: Bolesław Leśmian, *Jadwiga*, [w:] tegoż, *Napój cienisty*, Warszawa 2019.

Warsztaty interpretacyjne. Bolesław Leśmian *Jadwiga*

W wierszach Leśmiana ludzkie istnienie nie jest statyczne. Przenikają się w nim różne wymiary bytu. Jest nieprzewidywalne, zmienne, tworzy się nieustannie. Poezja także tworzy się cały czas, niejako między słowami. Wielość form bytu domaga się wieloznaczności słowa. Toteż wiersz *Jadwiga* z tomu *Dzieńba leśna* mówi o miłości, która przeistacza się w śmierć. Po niej przychodzi nicość. Jednak u Leśmiana nawet w nicości kłębią się wczesne formy życia. To zapowiedź jego bogactwa, przejaw jego nieskończoności.

W tej części cyklu lekcji, która została poświęcona nauce metody czytania i analizowania wierszy oraz opracowywania pisemnej interpretacji, zdobyte dotąd umiejętności zostaną przećwiczone na przykładzie wiersza *Jadwiga* Bolesława Leśmiana.

Twoje cele

- Sformułujesz tezę interpretacyjną do wiersza Bolesława Leśmiana *Jadwiga*.
- Określisz adresatkę wiersza i sytuację liryczną.
- Wskażesz środki poetyckiego wyrazu zastosowane w wierszu *Jadwiga*.
- Dokonasz drobiazgowej analizy oraz interpretacji utworu.

Jacek Malczewski, *Portret kobiety na tle gaju jarzębinowego*, 1917

Źródło: ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie, domena publiczna.

((**Bolesław Leśmian**

Jadwiga

Cień za cieniem się uganiam, a motyla motyl ścigam –
Rozpłakała się w lesie niekochana Jadwiga.

„Raczej ciało niepieszczone wilkom rzucić w bór za borem,
Niż nie zaznać pieszczoty choćby nawet z potworem!” –

I wypełznął **czew** spod ziemi zwilgotniałym pyskiem czynny.
„Ot ja ciebie popieszczę! Ot ja właśnie – nikt inny!” –

Obejrzała się na drogę i na tuman poza drogą.
„Oprócz ciebie na świecie nie mam, czerwiu, nikogo!”

Legła przy nim na murawie, głowę wsparła o kamiazek,
Miała kilka pierścieni i łez kilka, i wstążek.

„Owom – twoja! Pieść do syta! Nie szczędź w lesie mego ciała!
Jam tu przyszła nie po to, bym się sama ostała...”

Wiatr warkocze jej z ramienia na to drugie ramię przesuł,
Ona była nieswoja, a on rad był i wesół.

Pyskiem własił się i włudził w piersi wonne jak w dwa jabłka,
Aż Jadwiga stęknęła, aż Jadwiga osłabła.

Krew jej w głowie zahuczała pogrzebnego echem dzwonu,
A to była choroba – i już blisko do zgonu.

„Inni boją się miłować krwi schorzałej szaleniznę,
A ja nawet potrafię kochać ciała zgniliznę!” –

I przeniknął pieścizotami bezpowrotnie aż do kości –
Nie – nie było na świecie tak niesytej miłości!

Nie wiadomo, co za szумы z czasu w beczas zaszumiły,
Gdy obnażył się w słońcu szkielet biały, bo – biały!

Maj był w lesie i na polu, i opodał – na rozstaju –
W maju działo się właśnie – tyle jeno, że w maju.

Słuchać było, jak w gęstwinie wiatr się krząta i chrabęści –
Tedy szkielet podskoczył i zacisnął swe pięści!

„Powiedz, czerwiu, gdzie jest tysiąc obiecanych w niebo ścieżek?”
A on tylko popatrzył – i nic nie rzekł, nic nie rzekł...

„Powiedz, czerwiu, czy Bóg widział moje męki, moje żale?
I czy jest On w niebiosach, czy też nie ma Go wcale?” –

A on zadarł pysk ku niebu i mackami wzruszył dwiema,
I pokazał na migi, że go nie ma, bo – nie ma!

Więc ku snowi wieczystemu uchyliła nieco czoła
I spojrzała w zaświaty, a tam nicość dookoła!

A tam – nicość, rozścierwiona od padołów aż do wyżyn!
I tańcował, i śmiał się biały szkielet Jadwiżyn...

Diaz de la Peña, Narcisse Virgile, *Ścieżka w lesie*, między 1865 a 1870

Źródło: ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie, domena publiczna.

Przystępując do analizy i interpretacji utworu literackiego, należy pamiętać, że pod pojęciem analizy kryją się różne działania pracy z tekstem, które jednak ściśle się ze sobą łączą. Polega ona na rozbiorze oraz zrozumieniu budowy dzieła. Interesuje nas jego struktura i poszczególne części kompozycyjne, układ wersyfikacyjny, język (gramatyka, składnia) oraz wykorzystane w utworze środki stylistyczne. Celem analizy jest wyodrębnienie i nazwanie elementów składowych utworu, a następnie znalezienie odpowiedzi na pytania:

- Czemu służy zastosowana budowa wiersza?
- Dlaczego określone elementy zostały wykorzystane w tekście?
- Jakie relacje zachodzą między nimi?

W zależności od charakteru tekstu analizie możemy poddać całość utworu bądź jego poszczególne poziomy, np. tylko jego ukształtowanie wersyfikacyjne bądź stylistyczne.

Interpretacja utworu poetyckiego to pogłębiony etap pracy z utworem. Bardzo często zazębia się on jednak z analizą formalną. Polega na wydobyciu i wyjaśnieniu sensu, wymowy utworu na podstawie jego treści, ale też umieszczeniu danego dzieła w szerszym kontekście, który jest sugerowany w samym tekście.

Jeśli potrzebujesz powtórzyć zagadnienia dotyczące analizy i interpretacji, przypomnij sobie treść lekcji: [Jak interpretować utwory poetyckie?](#)

Rodzaje kontekstów przydatnych przy interpretacji utworu literackiego

Interpretacja może dotyczyć poszczególnych elementów dzieła literackiego (np. symboli, metaforyki, motywów) bądź też dzieła w całości. Zarówno poszczególne elementy utworu, jak i jego całokształt mogą być rozważane jedynie w kontekście samego dzieła, ale często zdarza się, że poszukujemy dla nich także kontekstów zewnętrznych. Do najistotniejszych kontekstów interpretacyjnych, na które możemy się powołać, należą:

Jacek Malczewski, *Wiosna*, 1898

Źródło: ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie, domena publiczna.

- **kontekst biograficzny** – czynniki związane bezpośrednio z życiem autora utworu, które mogły wpłynąć na kształt dzieła,
- **kontekst historyczny** bądź **społeczny** – czynniki historyczne oraz społeczne (stosunki międzyludzkie, obyczajowość epoki), które wpłynęły na powstanie utworu,
- **kontekst filozoficzny** bądź **religijny** – sugerowane w utworze odniesienia do prądów filozoficznych, ideologii, także – przekonań religijnych,
- **kontekst historycznoliteracki** – cechy utworu, które odsyłają do określonych prądów, kierunków, stylów literackich, ale też motywów czy tematów; tutaj też można poszukiwać relacji interpretowanego utworu z innymi dziełami danego autora bądź innych twórców, które miały wpływ na jego

powstanie,

- **kontekst teoretycznoliteracki** – cechy utworu, które odsyłają do rodzajów, gatunków, odmian gatunkowych i typów literackich,
- **kontekst artystyczny (interdyscyplinarny)** – odnalezienie w utworze elementów, które łączą go z innymi dziedzinami (dyscyplinami) sztuki, takimi jak malarstwo, architektura, rzeźba czy muzyka.

Należy pamiętać, że dla każdego tekstu poetyckiego istnieją różne konteksty interpretacyjne. Celem interpretacji jest ich odnalezienie, poprawne zrozumienie i opis. Pogłębioną analizę i interpretację utworu określa się mianem eksplikacji, czyli szczegółowego przyjrzenia się wszystkim elementom składowym utworu, ich rozbioru, poszukiwań jak najszerzych kontekstów dzieła.

Oprac. na podstawie: Janusz Sławiński, *Analiza dzieła literackiego*, [hasło w:] *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław 1989, s. 29.

Janusz Sławiński, *Interpretacja*, [hasło w:] *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław 1989, s. 199–200.

Konteksty przydatne do interpretacji wiersza *Jadwiga* Bolesława Leśmiana

Przedstawioną interpretację warto rozszerzyć o konteksty, w tym wypadku konteksty historycznoliterackie i biograficzne. Oto informacje, które mogą się okazać przydatne:

Kontekst biograficzny

W roku 1922, a więc w czasie, gdy wiersz *Jadwiga* powstał, Bolesław Leśmian przeniósł się z Hrubieszowa do Zamościa, gdzie pełnił obowiązki notariusza. To spokojny i stabilny okres w życiu poety.

Kontekst historycznoliteracki

Wiersz *Jadwiga* ukazał się w pierwszym numerze czasopisma „Czartak” w 1922 roku. Utwór ten miał prawdopodobnie wejść do planowanego przez Leśmiana w tym czasie tomu. Zbiór ten, jak zapowiadało wydawnictwo „Czartak”, miał nosić tytuł *Wieczność i purpura*. Planów tych nie udało się jednak zrealizować. Wiersz ukazał się w wydany pod koniec roku 1936 tomie *Dziejba leśna*. Zbiór ten został opublikowany po śmierci poety.

Leśmian w balladach,

((Jerzy Kwiatkowski

Główne nurty poezji dwudziestolecia

[...] wnosząc do poezji polskiej ton nie znanego jej dotychczas, urzekającego piękna – łączył w sobie niezwykle oryginalną i twórczą stylizację ludową z głębokimi treściami kulturowymi i metafizycznymi. Posunięty daleko [...] mit [regresu](#) podbudowany tu został przenikliwą myślą filozoficzną i – co w poezji znaczy więcej – połączony z rewelacyjną umiejętnością wyrażania przeświadczeń filozoficznych przy pomocy fabularnej fikcji poetyckiej, deformacji językowej, nawet – wersyfikacji.

Źródło: Jerzy Kwiatkowski, *Główne nurty poezji dwudziestolecia*, [w:] *Obraz literatury polskiej, S. VI: Literatura polska w okresie międzywojennym*, t. 2, red. J. Kwiatkowski, J. Kądziała, I. Wyczańska, Kraków 1979, s. 24.

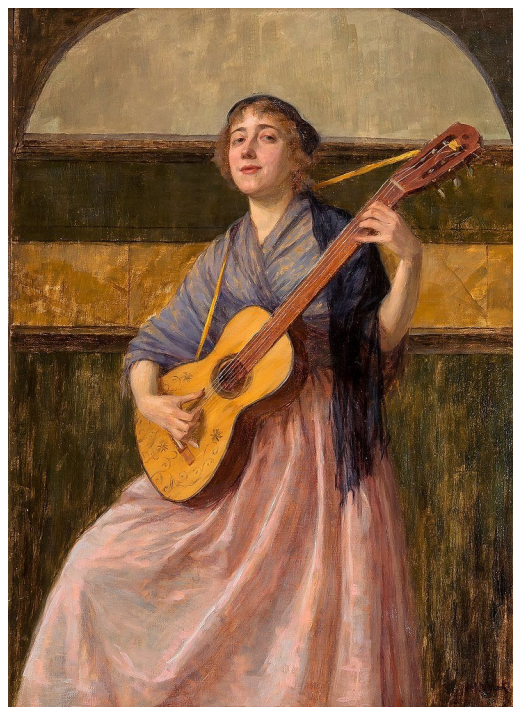
Ballada (franc. *ballade*, od wł. *ballare* – tańczyć) to pieśń opowiadająca historię jakiegoś niezwykłego zdarzenia, w wersji pierwotnej była przeznaczona do śpiewania, a nawet do tańczenia (stąd jej nazwa). Najważniejszymi wyróżnikami ballady są: żywa akcja, dialog, dramatyczna fabuła, często nasycona elementami fantastycznymi, prosty język, budowa stroficzna, częste posługiwanie się refrenem. W balladzie narrator jest obserwatorem opisywanego zdarzenia, stara się je skomentować, wyrażając wprost swój emocjonalny stosunek do niego. Narracja z jednej strony, a wyrażanie stanów emocjonalnych z drugiej decydują o tym, że ballada jest gatunkiem z pogranicza liryki i epiki, czyli gatunkiem synkretycznym.

Można wyróżnić dwa rodzaje ballady: **ludową** i **literacką**. Ballada ludowa powstała w Europie w XII wieku; pierwsi anonimowi twórcy czerpali tematy do ballady z miejscowej historii, legend i współczesnego im życia. Opowiadali o tym, co najbardziej ciekawiło słuchaczy: o miłości, bohaterskich czynach, nadprzyrodzonych zjawiskach, wojnach. Wydarzenia, sceneria i postacie w balladzie są najczęściej historyczne, legendarne, fantastyczne lub baśniowe. Ballada literacka nie jest już anonimowa i stanowi nierzadko wynik stylistycznej archaizacji: poeta, tworząc nową balladę, nawiązuje do średniowiecznych tematów oraz wzorców formalnych.

Ballada staje się popularnym gatunkiem literackim od XVIII wieku, od momentu wydania przez Thomasa Percy'ego w Anglii zbioru ballad z okresu wojen szkocko-angielskich. Największe zainteresowanie tym gatunkiem przypada na okres *Sturm und Drang* (w Niemczech) i romantyzmu (w całej Europie). Znani twórcy ballad to: m.in. Johann Wolfgang Goethe, Friedrich Schiller, Samuel Taylor Coleridge i John Keats.

W Polsce kariera ballady rozpoczyna się od wydania *Ballad i romansów* Adama Mickiewicza (1822), które potem często były naśladowane przez innych poetów. Ballada, zupełnie zapomniana w pozytywizmie, odrodziła się jako rodzaj poetyckiej inspiracji w Młodej Polsce (np. w poezji Kazimierza Przerwy-Tetmajera). Do ballad nawiązywali też poeci dwudziestolecia międzywojennego: Józef Czechowicz czy Bolesław Leśmian, a także twórcy współcześni, np. Miron Białoszewski.

Leśmian bardzo często w tytułach swoich ballad umieszczał imiona ich bohaterów, np. *Dusiołek*, *Marcin Swoboda*, *Świdryga i Midryga*, *Piła*, *Migoń Jawrzon*, *Zmierzchun*.

Maria Wilk, *Ballada*, 1898

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

“ Wstęp

W poezji Leśmiana motywy przyrodnicze bardzo często towarzyszą erotyce. Wiersze miłosne wiodą nas w świat zaczarowany – w czysty i bezgrzeszny – bo naturalny – świat miłości zmysłowej, fizycznej. Wzajemne pieszczoty, dialog kochanków, miłosne spełnienie mają miejsce w świecie przyrody – w owym ‘malinowym chruśniaku’ właśnie, gdzie owoce stają się narzędziem pieszczoty. Człowiek i natura jednoczą się, podobnie jak w *Łące* w miłosnej unii.

Źródło: Maria Jakitowicz, *Wstęp*, [w:] Bolesław Leśmian, *Poezje zebrane*, Toruń 2000, s. 10.

Marc Chagall, *Zieloni kochankowie*, 1915

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

“ Marian Stala

Jam jest miejsce spotkania. Duch, dusza i ciało w poetyckiej antropologii Leśmiana

Intensywność cielesnego istnienia objawia się najmocniej w miłosnym spełnieniu... splatającym w jedno to, co erotyczne, i to, co metafizyczne. Stąd bierze się ekstatyczno-afirmatywny ton miłosnych wierszy Leśmiana.

Źródło: Marian Stala, *Jam jest miejsce spotkania. Duch, dusza i ciało w poetyckiej antropologii Leśmiana*, [w:] *W kręgu Młodej Polski. Prace ofiarowane Marii Podrazie-Kwiatkowskiej*, red. M. Stala, F. Ziejka, Kraków 2001, s. 122.

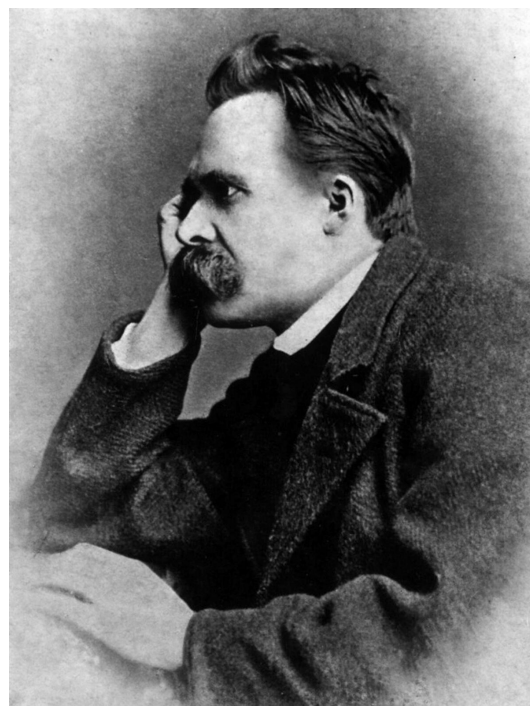
Marc Chagall, *Kochankowie w bzach*, 1930

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Konteksty filozoficzne

Filozofia niemieckiego myśliciela, Fryderyka Nietzschego (1844-1900) była niezwykle inspirująca dla literatury Młodej Polski (kiedy to Leśmian debiutował jako poeta); w wierszu *Jadwiga* można odnaleźć ideę „pustego nieba”, wyrażoną przez Nietzschego w słynnym zdaniu „Bóg umarł”.

Nietzscheanizm zainspirował także późniejsze nurty filozoficzne, w pewnym stopniu przeczuwane przez twórców młodopolskich i modernistycznych. Jedną z kluczowych koncepcji rozwijającego się w pierwszej połowie XX wieku egzystencjalizmu było przeświadczenie, że człowieka otacza nicość, że powstał on z nicości i zapadnie się w nicość.

Friedrich Nietzsche, 1882, domena publiczna

((Władysław Tatarkiewicz

Historia filozofii

Nicością jest czas, bo nie ma ani przeszłości, ani przyszłości, lecz tylko uciekająca chwila. Myśl chce wyjść poza istnienie, chce transcendencji; sądzi, że znajdzie tam absolutny byt, a znajduje nicość

Źródło: Władysław Tatarkiewicz, *Historia filozofii*, t. 3, Warszawa 1988, s. 351.

– czy właśnie nie to przydarza się bohaterce Leśmiana?

((Władysław Tatarkiewicz

Historia filozofii

Poza sobą człowiek nie znajduje nic. Sartre wyraża to mówiąc, że człowiek jest ‘pozostawiony samemu sobie’ (*délaissé*). Nie znajduje Boga.

Źródło: Władysław Tatarkiewicz, *Historia filozofii*, t. 3, Warszawa 1988, s. 351.

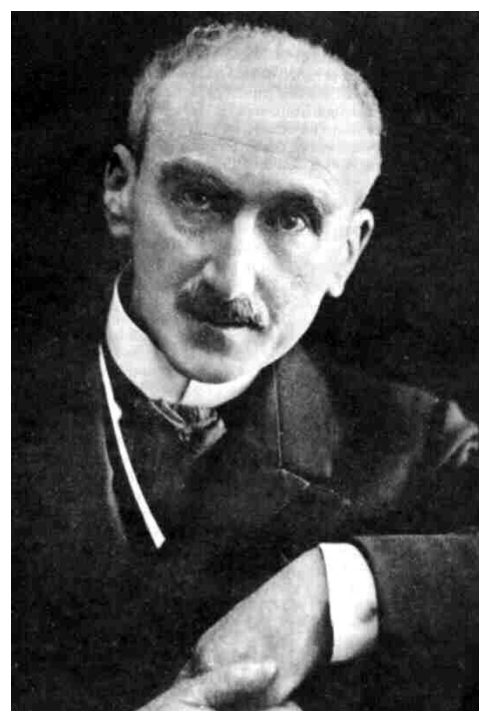
Zdaniem uhonorowanego literacką Nagrodą Nobla francuskiego myśliciela, Henriego Bergsona (1859–1941) rozwój w świecie przyrody nie jest mechaniczny, ale:

((Władysław Tatarkiewicz

Historia filozofii

samorzutny i twórczy. Widoczne to [jest] zwłaszcza w przyrodzie organicznej, wytwarzającej wciąż nowe formy. Jest ona ciągłym tworzeniem, jej możliwości są nieograniczone i nieprzewidywalne.

Źródło: Władysław Tatarkiewicz, *Historia filozofii*, t. 3, Warszawa 1988, s. 211.

Henri Bergson, 1927, domena publiczna

((Piotr Łopuszański

Bolesław Leśmian. Marzyciel nad przepaścią

Refleksja metafizyczna [Leśmiana]

inspirowana była głównie filozofią Henri Bergsona. Od autora *Ewolucji twórczej*

poeta zaczerpnął tezę, iż istnienie ‘jest ruchomością’, nie ma rzeczy gotowych, są rzeczy, które się stają i zmieniają. Spoczynek jest pozorny albo względny. [...] rzeczywistość przeniknięta jest ‘wichrem życiowym’ (*élan vital* – pęd życiowy). Ów wicher sprawia, że nie ma statycznie rozumianego bytu, jest zaś twórcze, zmienne istnienie.

Zatem podążając za Marianem Stalą zauważmy, że

((Marian Stala

Jam jest miejsce spotkania. Duch, dusza i ciało w poetyckiej antropologii Leśmiana

[...] w świecie poezji Leśmiana duch (bycie duchem, bycie duchowe, bycie zwrócone w stronę ducha) jest jednym z wielu możliwych atrybutów istnienia. Ściślej: jest innym sposobem istnienia niż ciało (bycie ciałem, bycie cielesne, bycie spełniające się w cielesności). Przy tym: w hierarchii wszelkich (zaktualizowanych i możliwych) istnienie zajmuje miejsca ważniejsze od tegoż ciała.

[...]W perspektywie Leśmianowskiego dzieła jako całości wykraczającej poza kontekst historyczny – najważniejsze jest widzenie człowieka jako zawsze niegotowego i zawsze zagrożonego projektu istnienia, jako miejsca spotkania i przenikania różnych wymiarów bytu.

Źródło: Marian Stala, *Jam jest miejsce spotkania. Duch, dusza i ciało w poetyckiej antropologii Leśmiana*, [w:] *W kręgu MłodejPolski. Prace ofiarowane Marii Podrazie-Kwiatkowskiej*, red. M. Stala, F. Ziejka, Kraków 2001, s. 112–124.

Widać to w języku poety, w tworzonych przez niego neologizmach.

((Maria Jakitowicz

Wstęp

Szczególnie chętnie tworzy Leśmian neologizmy, często wykorzystując konstrukcję przeczenia [...]. Bezład, bezistnienie, ‘nieścisty’ czar, ‘niewidomską czapulę’ wkłada na głowę Migoń, ‘mgłę nierozeznawkę’ pokocha Śnigrobek, Eliasza zaś, minawszy Boga, pomknął w ‘bezbożyżnę’. To tylko niektóre przykłady, ilustrujące dążenie Leśmiana do zamknięcia w poezji tego, co niemożliwe do jednoznacznego określenia, tego, co jest stanem przejściowym między różnymi kategoriami przedmiotów i formami bytu.

Źródło: Maria Jakitowicz, *Wstęp*, [w:] *Poezje zebrane*, Toruń 2000, s. 22.

W jednym z wywiadów Leśmian miał wypowiedzieć słowa, które można uznać za credo jego twórczości:

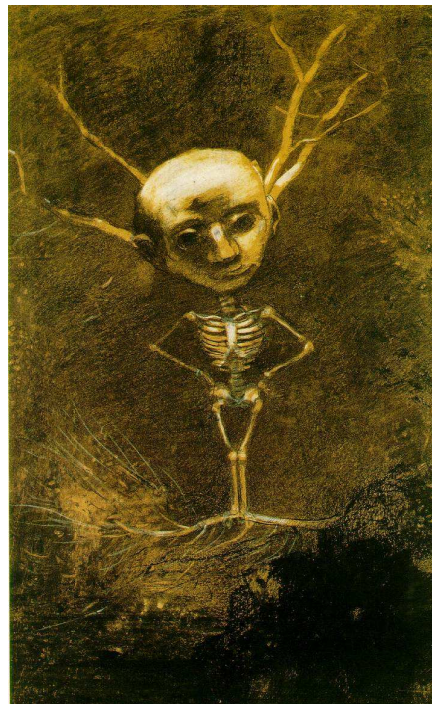
((Piotr Łopuszański

Bolesław Leśmian. Marzyciel nad przepaścią

Słowa tworzące ukrytą substancję liryczną [...] pozornie dotyczą rzeczy widzialnych, bo od nich się bezpośrednio wywodzą. Ale istotnym warunkiem tajemnej żywotności wiersza jest to, by jego osnowa pozostała dla czytelnika niewidzialna. Poezja tkwi w międzysłowiu. [...] W moim przekonaniu naprawdę żyją słowa wyzwolone z pęt pojęciowych; wolne od praktycznie jednoznacznych lub pustych ogólnikowych skojarzeń. Pisarz musi otworzyć ich wnętrza na drugą stronę życia. Powinien przywrócić im pierwotnie chłonną wieloznaczność, a brać na warsztat te, co się wzajemnie przyciągają...

Źródło: Piotr Łopuszański, *Bolesław Leśmian. Marzyciel nad przepaścią*, Warszawa 2006, s. 373.

Konteksty literackie i artystyczne

Odilon Redon, *Duch lasu*, 1880

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

- wiersz Charlesa Baudelaire'a *Padlina*, z tomu *Kwiaty zła* (1857);

- wiersz Stanisława Grochowiaka (*Dla zakochanych to samo staranie...*), z tomu *Rozbieranie do snu* (1959);
- wiersz Haliny Poświatowskiej (*chcę cię nakarmić sobą...*), z tomu *Wiersze z lat 1958-1962*;
- rysunek Odilona Redona *Duch lasu* (1880).
- przykładem artystycznej realizacji tego toposu może być np. obraz Egona Schiele *Śmierć i dziewczyna* z roku 1915.

Egon Schiele, *Śmierć i dziewczyna*, 1915

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Słownik

ballada

1. wierszowany utwór o niezwykłej, często fantastycznej tematyce
2. utwór wokalny o treści epickiej, wolny i nastrojowy; też: utwór instrumentalny o swobodnej budowie

czerw

beznoga larwa bez wyraźnej puszki głowowej błonkówek, muchówek i gzowatych. W tym wypadku chodzi zapewne o tę ostatnią rodzinę owadów, mięsożernych, żywiących się padliną.

topos

1. stale aktualny i konstytutywny element danej kultury, podstawa rozumowania, ogólnie przyjęty sąd
2. stały motyw, temat utrwalony w literaturze

Schemat

Etap pierwszy: przyswojenie tekstu

Polecenie 1

Po przeczytaniu tekstu zapisz swoje pierwsze refleksje na jego temat. Zanotuj również wstępne hipotezy interpretacyjne.

((**Bolesław Leśmian**

Jadwiga

Cień za cieniem się uganiam, a motyla motyl ściga –
Rozpląkała się w lesie niekochana Jadwiga.

„Raczej ciało niepieszczone wilkom rzucić w bór za borem,
Niż nie zaznać pieśczoćy choćby nawet z potworem!” –

I wypełznął czerw spod ziemi zwilgotniałym pyskiem czynny.
„Ot ja ciebie popieszczę! Ot ja właśnie – nikt inny!” –

Obejrzała się na drogę i na tuman poza drogą.
„Oprócz ciebie na świecie nie mam, czerwku, nikogo!”

Legła przy nim na murawie, głowę wsparła o kamiązek,
Miała kilka pierścieni i łańcuch, i wstążek.

„Owom – twoja! Pieść do syta! Nie szczędź w lesie mego ciała!
Jam tu przyszła nie po to, bym się sama ostała...”

Wiatr warkocze jej z ramienia na to drugie ramię przesul,
Ona była nieswoja, a on rad był i wesół.

Pyskiem własił się i włudził w piersi wonne jak w dwa jabłka,
Aż Jadwiga stęknęła, aż Jadwiga osłabła.

Krew jej w głowie zahuczała pogrzebnego echem dzwonu,
A to była choroba – i już blisko do zgonu.

„Inni boją się miłować krwi schorzałej szaleniznę,
A ja nawet potrafię kochać ciała zgniliznę!” –

I przeniknął pieścizotami bezpowrotnie aż do kości –
Nie – nie było na świecie tak niesytej miłości!

Nie wiadomo, co za szumy z czasu w beczas zaszumiały,
Gdy obnażył się w słońcu szkielet biały, bo – biały!

Maj był w lesie i na polu, i opodał – na rozstaju –
W maju działo się właśnie – tyle jeno, że w maju.

Słysząc było, jak w gęstwinie wiatr się krząta i chrapęści –
Tedy szkielet podskoczył i zacisnął swe pięści!

„Powiedz, czerwiu, gdzie jest tysiąc obiecanych w niebo ścieżek?”
A on tylko popatrzył – i nic nie rzekł, nic nie rzekł...

„Powiedz, czerwiu, czy Bóg widział moje męki, moje żale?
I czy jest On w niebiosach, czy też nie ma Go wcale?” –

A on zadarł pysk ku niebu i mackami wzruszył dwiema,
I pokazał na migi, że go nie ma, bo – nie ma!

Więc ku snowi wieczystemu uchyliła nieco czoła
I spojrzała w zaświaty, a tam nicość dookoła!

A tam – nicość, rozścierwiona od padołów aż do wyżyn!
I tańcował, i śmiał się biały szkielet Jadwiżyn...

Źródło: Bolesław Leśmian, *Jadwiga*, [w:] tegoż, *Napój cienisty*, Warszawa 2019.

Etap drugi: zrozumienie treści

Polecenie 2

Wypisz z wiersza frazy, słowa, sformułowania oraz pojęcia, które uznajesz za kluczowe dla jego poprawnej interpretacji.

Etap trzeci: analiza tekstu – warstwa formalna i treściowa

Polecenie 3

Zapoznaj się ze schematem obrazującym funkcjonowanie w wierszu warstwy formalnej oraz warstwy treściowej. Uzupełnij tabelę porządkującą wiedzę o osobie mówiącej, świecie przedstawionym i relacjach osoby i świata. Wypisz z wiersza odpowiednie cytaty i określenia.

Osoba mówiąca w wierszu

Elementy składowe świata
przedstawionego

Relacja podmiotu i świata

Polecenie 4

Zapoznaj się ze schematem identyfikującym środki stylistyczne zawarte w utworze. Wskaż ich funkcje.

Źródło: Englishsquare, licencja: CC BY-SA 3.0.

Środek stylistyczny

Przykład z wiersza

Funkcja w utworze

Polecenie 5

Powiąz warstwę formalną tekstu ze stroną treściową. Odnies się kolejno do każdego z dystychów. Następnie skonfrontuj swoje spostrzeżenia z zamieszczoną na schemacie propozycją interpretacji.

--	--	--	--

--	--	--	--

--	--	--	--

--	--	--	--

--	--	--

--

Etap czwarty: zakończenie – interpretacja uogólniająca

Polecenie 6

Na podstawie wszystkich wskazanych w lekcji etapów pracy stwórz własną interpretację wiersza Bolesława Leśmiana *Jadwiga*.

Polecenie 7

Ustal i zapisz, kim są bohaterowie wiersza *Jadwiga*.

Polecenie 8

Zapisz w punktach wydarzenia rozgrywające się w balladzie.

Polecenie 9

Wypisz z tekstu neologizmy zastosowane przez Leśmiana. Spróbuj wyjaśnić ich znaczenie.

Ćwiczenie 1

Scharakteryzuj sposób, w jaki w wierszu Leśmiana ukazana jest miłość. Zwróć uwagę na jej dwa wymiary: cielesny i duchowy. Napisz, jakie pragnienia bohaterki zostały wyeksponowane.

Ćwiczenie 2

Formułując wnioski ze sporządzonej przez siebie interpretacji wiersza, ustal i zapisz, w jaki sposób Leśmian ukazał związek miłości ze śmiercią.

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Na podstawie prezentacji multimedialnej wyjaśnij znaczenie w poezji Bolesława Leśmiana wyrazów: *byt*, *niebyt*, *nicość*, *otchłań*.

Polecenie 2

Przeczytaj wszystkie wiersze Bolesława Leśmiana, do których odnosi się prezentacja multimedialna. Następnie omów ich nastrój.

Kliknij, aby uruchomić w trybie pełnoekranowym.

Muzyka wykorzystana w prezentacji: Kevin Graham, *Life*, licencja: [Artist.io](https://www.artist.io)

Dla nauczyciela

Autor: Marta Kulikowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Warsztaty interpretacyjne. Bolesław Leśmian *Jadwiga*

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele lekcji. Uczeń:

- formułuje tezę interpretacyjną do wiersza Bolesława Leśmiana *Jadwiga*,
- określa adresatkę wiersza i sytuację liryczną,
- wskazuje środki poetyckiego wyrazu zastosowane w wierszu *Jadwiga*,
- dokonuje drobiazgowej analizy oraz interpretacji utworu.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- metoda aktywizująca – spacer klasowy.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;

- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Przygotowanie do zajęć. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Warsztaty interpretacyjne. Bolesław Leśmian *Jadwiga*”. Następnie prosi uczniów o zapoznanie się z utworem poetyckim zawartym w e-materiale: *Jadwiga*. Uczniowie powinni utwór przeczytać i przygotować się do jego omówienia: przygotować wstępne informacje, które pozwolą umiejscowić tekst w kontekście biograficznym i/lub historycznoliterackim. Nauczyciel prosi również o wykonanie ćwiczenia nr 1 z sekcji „Schemat”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji oraz cele zajęć, omawiając lub ustalając razem z uczniami kryteria sukcesu.
2. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji. Nauczyciel zadaje pytania: jakie są wasze wstępne wrażenia po lekturze wiersza Leśmiana? Jakie hipotezy interpretacyjne postawiliście? Uczniowie dzielą się swoimi refleksjami.

Faza realizacyjna:

1. Faza realizacyjna lekcji polega na wykonaniu kolejnych kroków analizy i interpretacji wiersza zaproponowanych w sekcjach „Schemat” i „Prezentacja multimedialna”. Nauczyciel decyduje, czy w danym zespole lepiej będzie przeprowadzić pracę w grupach 2-osobowych, czy w ze wszystkimi uczniami czy też uczniowie powinni pracować indywidualnie.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie, wspierani przez nauczyciela, zbierają wnioski z dokonanej analizy wiersza *Jadwiga* Bolesława Leśmiana. Notują ustalenia w zeszytach.
2. Na koniec zajęć nauczyciel prosi wybranych uczniów o rozwinięcie zdania: Na dzisiejszych zajęciach dowiedziałem się..., nauczyłem się...

Praca domowa:

1. Formułując wnioski ze sporządzonej przez siebie interpretacji wiersza, ustal, w jaki sposób Leśmian ukazał związek miłości ze śmiercią.

Materiały pomocnicze:

- Ilustracją lekcji mogą być fragmenty koncertu Pawła Szamburskiego, inspirowanego tomem poetyckim Leśmiana zatytułowanym *Łąka*. Koncert dostępny jest w internecie.
- George Lakoff, Mark Johnson, *Metafory w naszym życiu*, Warszawa 2010.
- Piotr Łopuszański, *Bolesław Leśmian. Marzyciel nad przepaścią*, Warszawa 2006.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać schemat interpretacyjny podczas przygotowania do egzaminu maturalnego.